УДК 821.111–21 Марло.09

В. В. Георгієвська
м. Харків

ОСНОВНІ ХУДОЖНІ ПРИНЦИПИ ТРАГЕДІЇ DE CASIBUS У П'ЄСІ КРІСТОФЕРА МАРЛО «ПАРИЗЬКА РІЗАНИНА»

Розглядається п'єса Крістофера Марло «Паризька різанина», в якій драматург трансформує жанр трагедії, об'єднуючи у п'єсі драму та епос.

Ключові слова: К. Марло, доба Відродження, жанр, трагедія, трагедія De casibus.

Рассматривается пьеса Кристофера Марло «Парижская резня», в которой драматург трансформирует жанр трагедии, объединяя в пьесе драму и эпос.

Ключевые слова: К. Марло, эпоха Возрождения, жанр, трагедия, трагедия De casibus.

The article discusses the play of Christopher Marlowe's "The Paris Massacre," in which the playwright transforms the genre of tragedy, combining the play the drama and epic.

Key words: C. Marlowe, the Renaissance, the genre, the tragedy, the tragedy of De casibus.

Історико-літературний процес у кожній країні розвивається в безпосередньому зв'язку з історією соціальних протиріч усередині нації. Повною мірою це стосується й англійської літератури, яка пройшла великий і складний шлях, увібрала в себе історію країни та її народу, стала способом вираження особливостей англійського національного характеру. Самобутність англійської літератури проявилась у становленні літературних жанрів, особливо жанру трагедії. Аналіз трагедії К. Марло «Паризька різанина» є можливістю поглибити знання щодо культури та літератури Англії XVI століття. У статті пропонується аналіз п'єси драматурга як унікального твору англійської літератури того часу.

Дослідники, що займалися вивченням творчості письменника, такі як А. Парфьонов [7], М. Алексєєв [1], розглядають цей твір як трагедію. Зарубіжні дослідники Е. Бартел [9], Д. Коул [10], В. Гордон [11], Л. Хопкінс [12], у свою чергу, за жанровою своєрідністю відносять п'єсу до трагедії De casibus, відзначаючи вплив філософії Н. Макіавеллі на драматурга.

У статті слід визначити особливості трагедії De casibus у тексті, дослідити суспільний і літературний контекст і нові тенденції, аналізуючи п'єсу К. Марло «Паризька різанина», виявити та систематизувати проблемно-тематичне коло трагедії.

П'єса англійського драматурга Крістофера Марло «Паризька різанина» написана після літа 1589 р. (дата смерті французького короля Генріха III, якою закінчується твір), але була поставлена в театрі та набула популярності в останній рік життя драматурга (1593 р.). У будь-якому випадку написання

В. В. Георгієвська, 2013

самої п'єси, особливо зображення герцога де Гіза, потребували таланту та вмінь від молодого драматурга, щоб перетворити вже сенсаційне французьке політичне і релігійне кровопролиття на театральну сенсацію. П. Кохера та Дж. Бріггс, які досліджували сучасні джерела п'єси (в основному протестантські памфлети), відзначають, наскільки кропітку роботу щодо обробки подій і суджень виконав К. Марло [11, с. 100].

Кривава Варфоломіївська ніч 1572 р., коли тисячі протестантів були вбиті в результаті жорстокого раптового нападу, почалася в Парижі і продовжилася ще більш криваво у провінціях; це одне з горезвісних звірств європейської історії. В Англії XVI ст. соціокультурні події були майже ідентичними, тому не дивно, що драматург обрав сусідню країну для сюжету п'єси. Англію зсередини руйнували постійні релігійні суперечки і страх католицької зради та помсти, масові вбивства у сусідній державі стали зловісним попередженням про спалах насильства і обману, який можна було б очікувати в рідній країні.

Приблизно першу половину п'єси К. Марло присвячує опису цієї події, яка зображується як дітище герцога де Гіза. Доказом цього є вміле керування герцога людьми під час убивства окремих невинних протестантів: «Накажи дати постріл з вежі, Монсоро. / Нехай, почувши сигнал, / На вулицю виходять наші люди, / Потім вдар на сполох, і нехай різанина почнеться». «Tuez! Tuez! Tuez! (Вбивайте! Вбивайте! Вбивайте!) / Хапайте всіх, щоб ні один не врятувався! / Смерть гугенотам!» [5, с. 9] (Тут і далі переклад В. В. Георгієвської).

Інша частина п'єси – дещо прискорений опис наступних сімнадцяти років, в тому числі смерті короля Карла, прийняття престолу Генріхом III, загибель Гіза від рук коханця своєї дружини, зростаючий конфлікт між королем і Гізом, що призвів до вбивства герцога і його брата кардинала і, нарешті, смерть короля Генріха III і його брата. У сукупності вісімнадцять насильницьких смертей на сцені можуть здатися не дуже численними при зіставленні статистики фактичної різанини, але театральне враження від стількох жертв, яких витончено труять, душать, стріляють, складається у свого роду візуальну гіперболу, яка не тільки виконує освітню функцію, а й є фарсовою пародією реальності XVI ст.

Під панорамою інтриг і кровопролиття можна виділити принаймні три моделі інтерпретації історичних подій, які є характерними для трагедії De casibus. По-перше, події подаються як свідчення католицької змови проти протестантизму в усьому світі. Друге випливає із схеми трагедії De casibus, яка дає можливість простежити падіння видатної особистості, амбітного персонажа, що застосовує насильство до своїх супротивників, тільки щоб зустрітися з власною смертю врешті-решт. Третє, більш властиве драматургії К. Марло, – зіставлення амбіцій персонажа з невідворотним насильством на шляху до мети. Кмітливість персонаж використовує, щоб прославити себе і знущатися над своїми жертвами, відкриваючи таким чином іронічну чарівність із нелюдським наслідками самовизначення незвичайної людини: «Навпаки, тут мені дихається легко. / Жбурніть труп у канаву, панове. /

(Наближені знімають і забирають труп адмірала) / Мені стало, моя королево, відомо, / Що сотня протестантів цей ліс / Своєю святинею обрала. / У них тут місце щоденних зустрічей, / І тут я їх мечем зустріну» [5, с. 14].

Для більш детального розкриття суті трагедії De casibus спочатку слід дати визначення жанру трагедії. За О. Галичем, трагедія – «це драматичний твір, що ґрунтується на гострому, непримиренному конфлікті особистості, яка прагне максимально втілити свої творчі потенції, і об'єктивною неможливістю їх реалізації» [2, с. 304]. De Casibus Virorum Illustrium (про долі відомих людей) – це твір, який складається із 56 біографій; написаний флорентійським поетом Джованні Боккаччо (1313–1375) латиною, у вигляді моральних історій падінь відомих людей.

De Casibus – це енциклопедія історичних біографій та частина класичної традиції історіографії, де йдеться про долю й лиха відомих людей, починаючи з біблійного Адама, узагальнений образ стародавніх людей та людей часів Дж. Боккаччо. Робота письменника виявилась настільки успішною, що породила явище, яке згодом почали називати De Casibus, традиції, що вплинули на багатьох інших письменників – Дж. Чосера, К. Марло та інших. Цей жанр пов'язаний із традицією літературних творів про відомих людей, які не тільки зображують біографічні відомості, а й аналізують їх моральні чесноти. Дж. Боккаччо розповідає про біографії відомих людей, які були на піку щастя і раптом стали нещасними, коли вони менше за все цього очікували. Такий сюжет, після Дж. Боккаччо, іноді називають «трагедія De casibus». Тож Крістофер Марло створив п'єси, засновані на цих творчих засадах. Дж. Чосер охарактеризував цей тип трагедії як «падіння великих людей». О. М. Веселовський трактує «De Casibus Virorum Illustrium» як твори «про фатальну долю великих людей». Зокрема, дослідник зазначав: «Є й справді заслужена доля, коли люди перевищили свої вимоги до життя, захопилися гонитвою за щастям, вони платять за це, в таких випадках чим більше буває щастя, тим ближче падіння, сліпою виявляється не фортуна, а люди, які не підкорилися своїй долі...» [9, с. 120].

К. Марло трансформує жанр трагедії, об'єднуючи у п'єсі драму та епос. До трагедії письменник привносить тип сюжету з новели, запозичуючи також і тип героя De casibus, який дає простір для реалізації освітніх ідей письменника. За допомогою першою моделі драматург розповідає історію герцога де Гіза і його сім'ї, про зло католиків проти благочестивих протестантів, про те, як деякі католики в кінцевому результаті гинуть через свої злочини. Релігійна і політична пропаганда особливо виділяється у сюжеті п'єси. Це відбувається найбільш явно в останній промові Генріха III, коли монарх, ще не розібравшись, вже знає винних і планує помсту: «Дай знати про злі вчинки Якобітів. / Є привід, який я сподіваюсь вжити / І Татові помститися, з лиця землі / Стерши його антихристове царство. / Ось цією закривавленою рукою / З його глави потрійний вінець зірву я / І Рим обрушити. / Я полум'ям знищу його палаци, / А вежі землю цілувати змушу. / Наваррець, брате мій, руку дай. / Клянусь, покінчити з римською церквою

гнилою, / Здатною на такі злочини, / І у вічній дружбі буду з тобою / І з королевою Англії, бажаної / Творцеві за ненависть до папізму» [5, с. 31].

Зображення Генріха Наваррського як послідовного, богобоязного і благочестивого протестантського лідера у час, коли він насправді став католиком, дає можливість письменнику розкрити саму сутність людей при владі. Неминучий зв'язок між релігійною і політичною боротьбою драматург не ігнорує, цим пояснюється конфлікт Генріха III та герцога де Гіза, які ладні вбити один одного заради своєї власної мети. Письменник виводить на перший план у п'єсі особисті бажання можновладців, добробут країни (у цьому випадку Франції) їх не цікавить: «Отже, король знову шукає дружби Гіза. / Схилилися переді мною його міньйони. / Недарма, значить, військо я набрав. / Клянуся писанням, що розвеселюсь / Над королем розпусним, що піде / Він за моєю переможною колісницею, / Як полонений цар за римським полководцем, / Тепер, коли мої очі розкрилися, / Побачив я, що час даремно гаяв. / З піхов ось, мій меч – надія Гіза!» [5, с. 25].

Друга модель дає можливість письменнику об'єднати історичні події навколо образу герцога де Гіза, щоб виявити етапи його падіння. Таке узагальнення історичних фактів дає можливість К. Марло упустити детальне зображення особливо кривавих та жахливих епізодів, – таких як убивство Генріха III, зображене у п'єсі як помста герцога за свого брата.

У той же час К. Марло, без історичних підстав, приписує Гізу відповідальність за перший смертельний випадок у п'єсі, отруєння королеви Наварри та замах на адмірала: «Якщо коли-небудь одягав Гімен / При вигляді весілля свій вівтар у траур, / Якщо сонцю доводилося світ лякати, / Кривавою хмарою небо затягнувши, / Якщо дню траплялося перетворитися на ніч, / А ночі стати чорніше пекельної безодні, – / То нехай вся винищувальна лють / Цих миттєвостей повториться нині» [5, с. 2–3]. Незважаючи на те, що королева-мати, Катерина Медичі, показана у п'єсі як союзник Гіза в плануванні масового вбивства протестантів, драматург у тексті не її, а герцога зображує ініціатором змови. Також Гіз домінує у сцені вбивства протестантських проповідників, учителів, і навіть філософа Рамуса: «Як! мужику даєте ви говорити, / Замість того щоб в пекло його спровадити?» [5, с. 11]. Кульмінацією дня стає прогулянка королеви, Гіза та кардинала до місця кривавої розправи над адміралом: «Чи правда ж, королево, висить / Наш адмірал у вельми витонченій позі?»; «Я буду швидкий, як смерч, предтеча бурі» [5, с. 14].

Від першого до останнього слова у п'єсі герцог де Гіз зневажає своїх супротивників і жертв. Протягом усього сюжету він, на рівні ідей, є носієм філософії Н. Макіавеллі, хибне трактування якої було досить популярним в Англії XVI ст. Цією безкомпромісною позицією герцог підписує собі смертний вирок та налаштовує короля проти себе. Вбивство Гіза дає можливість протестантам на короткий час отримати перевагу та висловити рішуче свою позицію: «Ні, Цезар ні перед ким не відступає: / Лише тих, хто низький, смерть доводить до тремтіння. / Ви – мужлани, я ж – герцог Гіз і поглядом / Звик таких, як ви, лякати … / Здається вбитий я» [5, с. 26].

К. Марло ставить герцога де Гіза в один ряд із персонажами інших своїх п'єс, такими як Варавва, Мортімер Молодший, Едуард II, що зберегли вірність своїй позиції та нещадність до ворогів до кінця. Гіз пишається своїми вчинками і, відповідаючи на пораду одного зі своїх вбивць, каже: «Геть! Перед богом я не винен, / А короля просити мені не пристало. / Ах, чому я не можу воскреснути / Або стати безсмертним, щоб помститися!...» [5, с. 26].

Останньою промовою К. Марло завершує портрет герцога де Гіза, розкриваючи у вкрай довгому монолозі всі мотиви його поведінки та виставляючи його як «католицького монстра», знаряддя для вбивств у руках Папи: «…Як гірко померти від рук селюка! / О, Сіксте, помстися за це королю! / Я поліг за вас, Філіп і герцог Пармський! / Нехай Тато відлучить, Філіп відрубить / Гнилий відросток древа Валуа! / Так згинуть гугеноти! Vive la messe! / (Хай живе меса!) / Не відступив і помирає Цезар!» [5, с. 26]. У той же час із тексту п'єси стає зрозумілим неоднозначне ставлення до релігії самого герцога. Драматург дає зрозуміти глядачу, що саме безперебійне фінансування Ватиканом задумів Гіза є ключем до його вірності католикам.

Таким чином, трансформація жанру трагедії простежується у привнесенні типу героя De casibus із новели Дж. Боккаччо та філософії Н. Макіавеллі, що є інструментами, якими К. Марло створив ще один неперевершений твір англійської літератури доби Відродження. Щільний виклад історичних фактів створює ілюзію повного занурення в події та пояснює читачеві причини й наслідки дій можновладців. Постійні конфлікти Англії та Франції ототожнили дві нації, і події в сусідній каїні, особливо такі криваві, не могли не вплинути на свідомість англійців та на перебіг їх власної історії.

Герцог де Гіза не деградує, як король Едуард II. Він залишається вірним своїй позиції до кінця, але деградує морально. Стільки крові та насильства роблять його монстром без почуттів, який ладен вбити всіх на своєму шляху до влади та грошей. Цей образ є яскравим прикладом так званої жорстокої енергії, яка руйнує все на своєму шляху. Подальше дослідження може відбуватися у вивченні трансформації жанру трагедії в інших творах письменника.

Бібліографічні посилання

1. Алексеев М. П. Английская литература : очерки и исслед. / М. П. Алексеев. – Ленинград : Наука, 1991. – 460 с.
2. Галич О. Теорія літератури : підруч. / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв – К. : Либідь, 2008. – 488с.
3. Літературознача енциклопедія / [авт.-уклад. Ю.І. Ковалів]. Т. 1. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 608с.
4. Літературознача енциклопедія / [авт.-уклад. Ю.І. Ковалів]. Т. 2. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 624с.
5. Марло К. Парижская різня / К. Марло [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://adelanta.info/library/poetry/541.html
6. Marlowe C. Massacre at Paris : [Электронный ресурс] / Christopher Marlowe. – Режим доступа : http://adelanta.info/library/poetry/547.html?lan=for

7. Парфенов А. Т. Кристофер Марло / Парфенов Александр Тихонович. – М. : Худож. лит-ра, 1964. – 221 с.
8. Парфенов А. Т. К проблеме маньеризма в английской драматургии эпохи Возрождения / А. Т. Парфенов. – М. : Изд-во АН СССР. Сер. лит-ра и язык, 1982. – Т. 41, № 5. – С. 442–453.
9. Bartel E. Critical Essays on Christopher Marlow / Emily Bartel. – N.Y. : Twayne Press, 1997, 240 p.
10. Cole D. Christopher Marlowe and the Renaissance Tragedy / Douglas Cole. – London : Cambridge University Press, 1995. – 119 p.
11. Gordon W. British Theatre / W. Gordon. – London : Continuum, 2003. – 305p.
12. Hopkins L. Drama and the succession to the crown 1561–1633 / Lisa Hopkins. – Portland : Ashgate Publishing Co., 2011. – 178 p.

Надійшла до редколегії 26.04.2013 р.